

VieKas LIFE

– Vieraslajitietoisuuden lisäämistä, vieraslajien kartoittamista sekä vieraslajien torjuntaa Suomessa

LAYMAN'S REPORT

VieKas LIFE -hankkeesta

VieKas LIFE -hanketta rahoitti EU:n LIFE -ohjelma, jolla on rahoitettu ympäristön, luonnon ja ilmaston tilaa parantavia toimia vuodesta 1992 lähtien. VieKas LIFE -hankkeen päämäärä oli edesauttaa EU:n biodiversiteettistrategian ja vieraslajilainsäädännön toimeenpanoa käytännössä viestinnän, koulutuksen ja vieraskasvilajien torjunnan avulla.

Vieraskasveja torjuttiin yli 400 kohteella kuuden maakunnan alueella – usein tiiviissä yhteistyössä maanomistajien ja vapaaehtoisten avulla. Hankkeessa myös tutkittiin ja testattiin uudenlaisia vieraslajien torjuntakeinoja sekä vapaaehtoistyön järjestämistapoja.

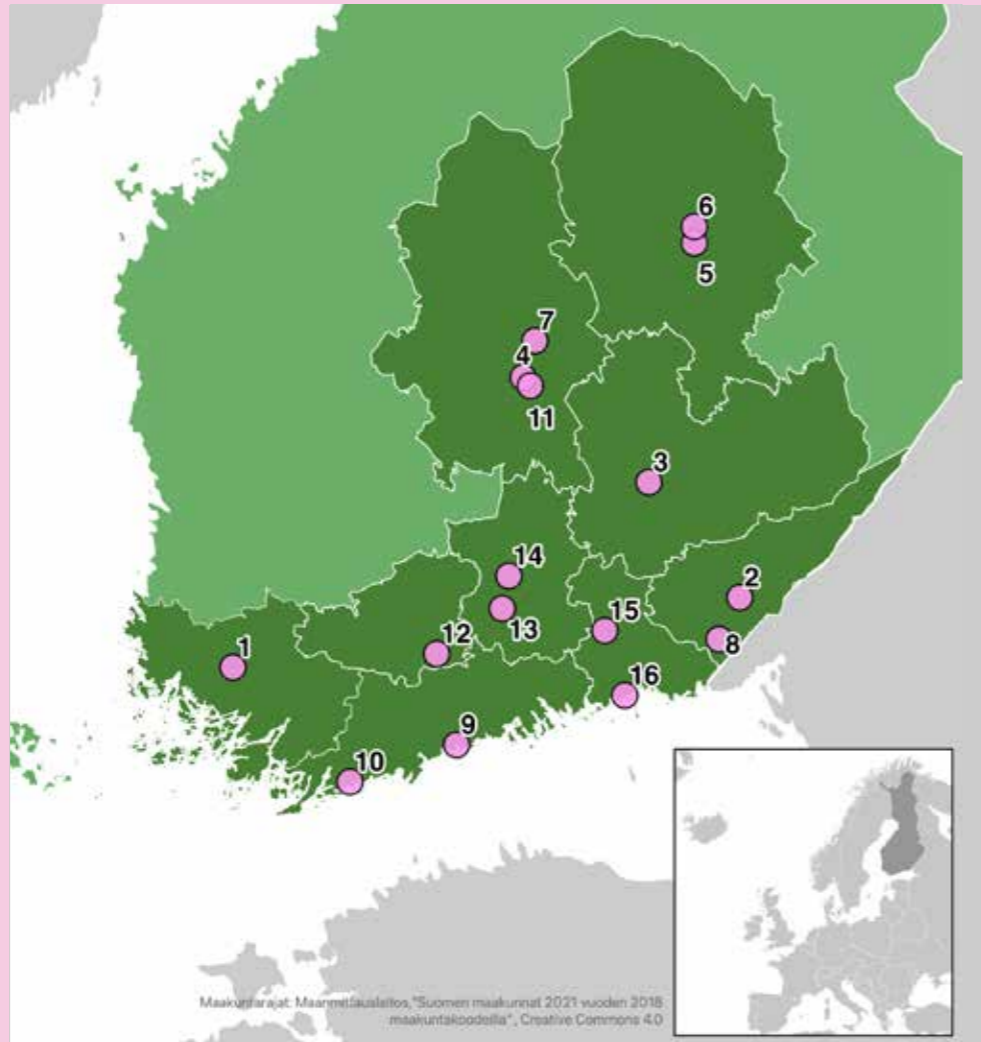
Koordinaattori: Suomen luonnonsuojeluliitto
Kumppanit: Luonnontieteellinen keskusmuseo, Jyväskylän

kaupunki, Riihimäen kaupunki, Luonnonvarakeskus, Marttaliitto, Luonto-Liitto
Toimintakausi: 2018-2023
Budjetti: 2,5 milj. EUR, josta 60 % EU LIFE -rahoitusta

Hankealue

1. Jättiputkien torjuntaa Varsinais-Suomessa
2. Jättipalsamin torjuntaa vapaaehtoisten avulla Etelä-Karjalassa
3. Jättipalsamin torjuntaa vapaaehtoisten avulla Etelä-Savossa
4. Jättipalsamin torjuntaa vapaaehtoisten avulla Keski-Suomessa
- 5.-6. Jättipalsamin torjuntaa vapaaehtoisten avulla Pohjois-Savossa
7. Keltamajavankaalin torjuntaa Laukaalla
8. Keltamajavankaalin torjuntaa Lappeenrannassa
9. Keltamajavankaalin torjuntaa Helsingissä
10. Keltamajavankaalin torjuntaa Inkoossa
11. Jättipalsamin torjunta lammaslaidunnuksella Jyväskylässä
12. Jättipalsamin torjunta kuntouttavana työnä Riihimäellä
- 13-16. Jättiputkien vaihtoehtoisten torjuntamenetelmien kenttätutkimusalueet Hollolassa, Askalassa, Kouvolassa ja Kotkassa

Miksi ja miten haitallisten vieraslajien leviämistä tulisi rajoittaa?

Haitalliset vieraslajit ovat lajeja, kuten taudinaiheuttajia, kasveja, hyönteisiä ja eläimiä, jotka leviävät joko ihmisen tahattoman tai tahallisen toiminnan seurauksena uuteen elinympäristöön – aiheuttaen merkittäviä haittavaikutuksia luonnolle, taloudelle tai ihmisten terveydelle. YK:n ympäristöohjelman mukaan haitalliset vieraslajit ovat yksi viidestä tärkeimmästä syystä maailmanlaajuiselle luontokadolle ja yksin EU:ssa vieraslajit aiheuttavat vuosittain kymmenien miljardien eurojen edestä vahinkoja.

EU:n vieraslajeja koskevan asetuksen mukaan vieraslajien haittoja voidaan torjua kolmella tavalla: ennaltaehkäisemällä, varhaisella havaitsemisella sekä nopealla torjunnalla ja jo vakiintuneiden vieraslajien hallinnalla.

▲ Haitallista vieraslajia jättipalsamia voi torjua käsin kitkemällä, sillä kasvilla on heikot juuret ja se irtoaa hyvin maasta. Vapaaehtoiset talkoolaiset auttoivat jättipalsamin torjunnassa 50 kohteella eri puolilla Suomea. Kuva: Raisa Kyllikki Ranta

1. Uusien vieraslajien leviämistä voidaan tehokkaimmin ennaltaehkäistä sekä kansalaisille että avainalojen ammattilaisille suunnatun viestinnän avulla
2. Varhaisen havaitsemisen avulla uudet vieraslajit voidaan torjua ennen kuin ne ehtivät leviämään ja vakiintumaan pysyvämmiin uuteen elinympäristöön
3. Vakiintuneiden vieraslajien torjunnalla ja hallinnalla voidaan estää lajin leviäminen laajemmalle ja vähentää luonnolle, taloudelle ja terveydelle aiheutuvia haittoja

Vieraslajiviestintää kansalaisille ja viranhaltijoille

Kansalaisten vieraslajitietoisuuden kasvattamiseksi hankkeen aikana tehtiin kattavaa mediatyötä. Hankkeen toimista ja tavoitteista julkaistiin yli 175 uutista erityisesti alueellisissa ja paikallisissa sanomalehdissä, mutta myös kansallisissa medioissa. Kansalaisille viestittiin lisäksi sosiaalisen median kautta. Tietoisuutta pyrittiin lisäämään lisäksi vieraskasvioppaan ja kirjastonäyttelyn avulla, tavoitti yli 70 000 ihmistä 15 kirjastossa. Kansalaisille kohdennetun viestinnän tavoitteena oli:

1. Antaa perustietoa haitallisista vieraslajeista ja opettaa tunnistamaan yleisimpiä vieraslajeja
2. Kannustaa tekemään ja raportoimaan vieraslajihavaintoja

▲ Luontoliiton kouluvierailijat tutustuttivat oppilaita vieraslajeihin. Ympäristökasvatus on tärkeää, sillä ennaltaehkäisy on tehokkain tapa hillitä vieraslajien haittoja. Kuva: Aino Huotari

3. Opettaa ennaltaehkäisemään vieraslajien haittoja ja leviämistä sekä torjumaan vieraskasvilajeja

Alueellisten ja kuntien viranhaltijoiden vieraslajitietoisuutta ja -osaamista pyrittiin kasvattamaan tilannekatsauksilla, parhaita käytänteitä esittävillä webinaareilla sekä vieraslajityöpajoilla. Lisäksi hankkeen lopussa julkaistiin erityisesti kunnille suunnattu vieraslajitorjunnan toimintamalli ja työkalupakki.

Vieraslajiopetusta koululaisille ja opiskelijoille

Tulevaisuuden maanomistajina ja päätöksentekijöinä lapset ja nuoret ovat tärkeä ympäristökasvatuksen kohderyhmä. Osana hanketta koulutettiin kouluvierailijoita pitämään vieraslajiaiheisia oppitunteja yläkouluissa ja lukioissa. Yläkoulujen lisäksi kouluvierailijat pitivät luentoja puutarhalaan ammattiopiskelijoille. Kouluvierailijat vierailivat yli 270 oppilaitoksessa ja tavoittivat yli 5200 oppilasta ja opiskelijaa.

Lisäksi osana hanketta toteutettiin vieraslajiaiheinen kurssipaketti puutarha-, luonto- ja ympäristöalan peruskoulutusta tarjoavien ammattikoulujen sekä viheralan jatkokoulutusta tarjoavien ammattikorkeakoulujen hyödynnettäväksi.

Kotipuutarhureiden rooli vieraslajihaittojen ehkäisyssä

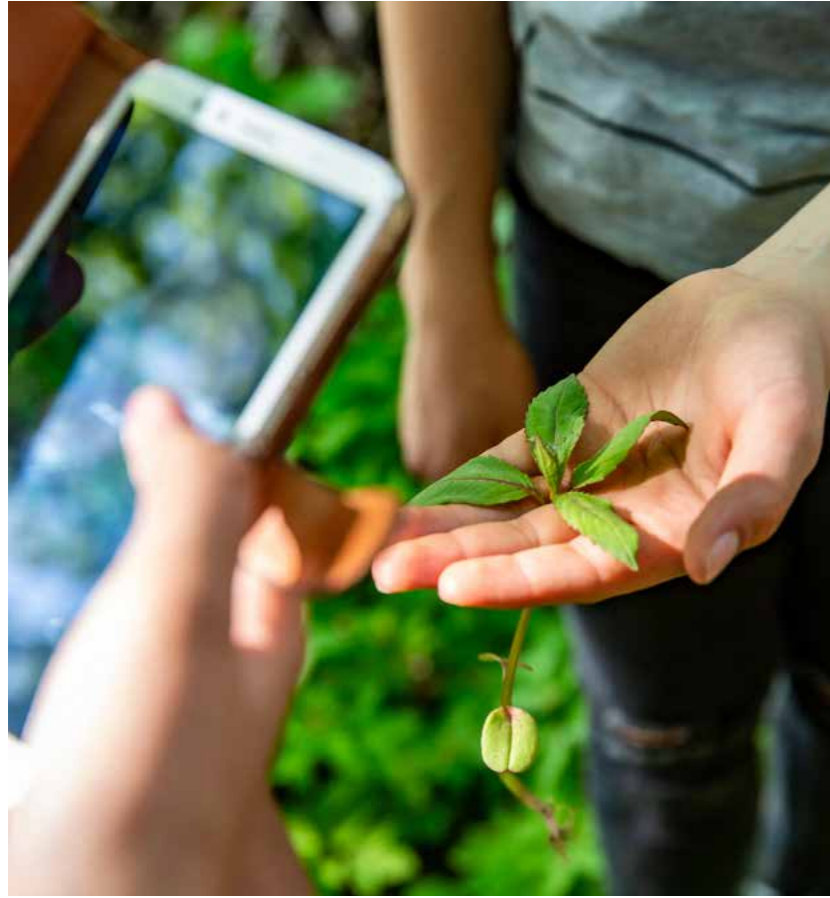
Kotipuutarhurien toiminnalla on merkittävä vaikutus vieraslajien leviämiseen, sillä usein vieraslajit ovat levinneet luontoon kotipuutarhoista ja laittomista puutarhajätteen läjityspaikoista. Marttaliiton viestinnän ja koulutuksen avulla hankkeen aikana tavoitettiin melkein 60 000 järjestön jäsentä, joista merkittävä osa on puutarhaharrastajia.

Martat jakoivat vieraslajitietoutta koulutusten, verkkokurssin, lehtijuttujen, verkkosivuston, sosiaalisen median, videoiden ja chat neuvonnan avulla. Lisäksi alueelliset marttayhdistykset järjestivät vieraslajitapahtumia. Marttajärjestön aktiiveja kannustettiin myös järjestämään vieraslajien torjuntatalkoita.

▼ Vieraskasvilajien havainnointi ulkona auttaa huomaamaan, millaisia vaikutuksia niillä on luontoon – esimerkiksi niittyjen lajisto uhkaa yksipuolistua vieraslajien vuoksi. Kuva: Aino Huotari

Kuva: Titta Vilskstedt

Miksi vieraslaji-tiedon kerääminen on tärkeää?

Osana hanketta kehitettiin uusia verkkotyökaluja vieraslajitiedon keräämiseen ja tallentamiseen. Kehitettyihin työkaluihin kuului muun muassa verkkopalvelu vieraslajitorjuntatoimenpiteiden tallentamista ja seuraamista varten. Vieraslajitiedon kerääminen on tärkeää useasta syystä. Esimerkiksi uusien vieraslajien havaintotiedot ovat tärkeitä, jotta uudet vieraslajit voidaan torjua ennen niiden leviämistä ja vakiintumista luontoon. Lisäksi tietoa tarvitaan vieraslajitilanteen yleiskuvan arviointia varten, sekä vieraslajitoimenpiteiden suunnittelua ja priorisointia varten niin paikallisella, alueellisella kuin valtakunnallisella tasolla.

◀ Suomen luonnonsuojeluliitto kannusti ihmisiä ilmoittamaan vieraslajihavainnoistaan, sillä tiedosta on apua vieraslajien aiheuttaman uhan arvioinnissa ja torjunnan suunnittelussa. Kuva: Aino Huotari

Miksi uusiin vieraslajeihin tulee reagoida nopeasti – esimerkkinä haitallinen vieraskasvi keltamajavankaali

Keltamajavankaali on hyvä esimerkki vieraslajista, joka ei vielä ole ehtinyt vakiintua Suomeen. Hanketta suunniteltaessa tunnettuja esiintymiä oli ainoastaan viisi, joista suurin osa Uudellamaalla. Hankkeen aikana vuosina 2019–2023 tehdyn kampanjoinnin ansiosta tietoon tuli kuitenkin useita aiemmin tuntemattomia esiintymiä.

Vuonna 2023 tiedettyjä esiintymiä oli jo noin 38 kappaletta – kasvin vakiintuminen on kuitenkin mahdollista vielä estää, mikä vaatii nopeaa toimintaa. Hankkeen aikana torjuttiin viisi esiintymää ympäri Suomea.

Keltamajavankaalin poistaminen oli työlästä, sillä kasvilla on syvät juuret ja se viihtyy kosteissa elinympäristöissä kuten puroissa, joissa kaivuutyö on haastava. Usean vuoden työ hankkeen aikana tuotti onneksi tulosta – näin tulevaisuuden torjuntataakkaa ja ekologista haittaa esimerkiksi rantaluhdille saatiin ennaltaehkäistyä.

Kuva: Kari Junnola

▲ Keltamajavankaali on Suomessa vielä suhteellisen harvinainen veden äärellä viihtyvä haitallinen vieraslaji – otollisissa olosuhteissa se muodostaa laajoja yhtenäisiä kasvustoja vieden elintilaa luonnonvaraiselta kasvillisuudelta. Kuva: Kari Junnola

Vapaaehtoiset ja kansalaiset vieraslajeja torjumassa

Vapaaehtoisten aktivointi on yksi keino vähentää vieraslajien aiheuttamia haittoja. Vaikka koko ongelman ratkaisua ei voi vapaaehtoisuuden varaan laskea, voi vapaaehtoistyöllä olla merkittäviä paikallisia vaikutuksia luonnon monimuotoisuuteen. Lisäksi vapaaehtoinen vieraslajityö lisää osallistujien hyvinvointia – kuten kävi ilmi hankkeen vapaaehtoisille lähetetystä kyselystä. Vapaaehtoiset voivat esimerkiksi ilmoittaa vieraslajihavaintojaan tai osallistua vieraslajien torjuntatalkoisiin. Luonnonsuojeluliitto järjesti hankkeen aikana 361 vieraslajitapahtumaa, joihin osallistui 6781 henkilöä. Hankkeen aikana toteutettiin myös opas vieraslajitalkoiden järjestämiseen.

Tavallisten kansalaisten aktivoimiseksi kehitettiin lisäksi Soolotalkoot-kampanja yhteistyössä Luonnonvarakeskuksen ja Suomen ympäristökeskuksen kanssa. Kampanjan idea oli aktivoida satunnaisesta vieraslajityöstä kiinnostuneet kansalaiset omatoimiseen torjuntaan – esimerkiksi kuntien valitsemille omatoimikenttäpaikoille. Tavoitteena oli, että kunnat omaksuisivat kampanjan omaan käyttöönsä ja toistaisivat sitä vuosittain myös hankkeen jälkeen. Vuosina 2021–2023 kampanjaan osallistui vuosittain kymmeniä kuntia.

▲ Lampaat laidunsivat jättipalsamia Jyväskylän kaupunkipuistossa Vehkalammella. Jo kahden vuoden laidunnuksen jälkeen jättipalsami oli lähes täysin hävinnyt laidunalueelta. Kuva: Tarja Ylitalo

Onko glyfosaattipohjaisille vieraskasvien torjunta-aineille vaihtoehtoja?

Glyfosaattipohjaisia tuotteita käytetään rikkakasvien torjunnan lisäksi vieraskasvien hävittämisessä, sillä se on usein kustannustehokasta. Glyfosaatilla epäillään kuitenkin olevan useita haittavaikutuksia niin ihmiselle kuin muillekin lajeille.

EU uudelleenarvioi parhaillaan glyfosaatin käytön turvallisuutta. On mahdollista, että glyfosaattipohjaiset torjunta-aineet kielletään EU:ssa vuoden 2023 jälkeen – uusia vaihtoehtoja glyfosaatille siis tarvitaan. Osana hanketta tutkittiin koivusta valmistetun pyrolyysinesteen ja turvekateen tehokkuutta jättiputkien torjunnassa.

Menetelmä ei auttanut torjumaan jättiputkia tehokkaasti kenttäolosuhteissa, mutta kasvihuoneessa ja laboratoriossa tehtyjen testien perusteella turvekate toimi sementtimien torjunnassa ja pyrolyysineste esti sementtien itämisen

Lammaslaidunnus torjuu tehokkaasti jättipalsamia

Jyväskylän kaupunki testasi osana hanketta lammaslaidunnuksen tehokkuutta vieraslajien torjunnassa – Vehkalammen puistoon perustettiin 5 hehtaarin laidunalueet kokeilua varten. Lampaat todettiin tehokkaiksi jättipalsamin torjujiksi – jo kahdessa vuodessa jättipalsamin määrä väheni arviolta 95 %. Vaikka lampaat hoitavat jättipalsamien torjunnan tehokkaasti ja omatoimisesti, vaativat ne silti viikottaista tai jopa päivittäistä huolenpitoa. Toisaalta lampaiden avulla vieraslajitietoisuutta on helppo lisätä, sillä ne kiinnostavat sekä asukkaita että mediaa vuosi toisensa jälkeen.

Vieraslajien torjunta kuntouttavana työnä

Ulkona ja luonnossa olon on todettu olevan hyödyllistä hyvinvoinnille monin tavoin ja vieraslajityötäkin voidaan hyödyntää kuntoutuksessa ja Green Care -toiminnassa. Hankkeen ajan Riihimäen kaupungilla toimi työ kuntoutujista koostuva jättipalsamin torjuntaryhmä. Torjunnan kannalta kuntoutustyö oli erittäin tuloksellista ja osallistujat kokivat työskentelyn mielekkääksi sekä hyvinvointia ja työkykyä parantavaksi.

◆ Jättiputket voivat kasvaa 3 metriä korkeiksi ja yksi kasvi voi tuottaa kymmeniä tuhansia siemeniä. Jättiputkiesiintymän torjunta vaatii yleensä useamman vuoden aikaa, sillä siemenet säilyvät maassa itämiskykyisinä jopa 7-8 vuotta. Kuva: Katarina Pessa

Suunnitelmallista jättiputkien torjuntaa Varsinais-Suomessa

Yksi hankkeen tavoitteista oli torjua suunnitelmallisesti Varsinais-Suomeen vakiintuneet jättiputkikasvustot. Koko hankkeen aikana tarkastettiin ja tarvittaessa torjuttiin 351 jättiputkien havaintopaikkaa. Yhteensä hanketyöntekijät torjuivat jättiputkea sekä yksityisten ihmisten että kuntien omistamilla maa-alueilla.

Pääasiassa jättiputkia torjuttiin mekaanisesti kaivamalla, niittämällä ja katteella peittämällä. Ensimmäisten torjuntavuosien aikana maaperään kaivamisen seurauksena kohdistunut häiriö sai siemenpankin itämään voimakkaammin, mutta torjuntatyön jatkuessa suunnitelmallisesti usean vuoden ajan, alkoi jättiputkien määrä vähetä.

Hankkeen vaikuttavuus

Poliittiset vaikutukset

VieKas LIFE toteutti käytännössä monin tavoin sekä kansallista että EU vieraslajilainsäädäntöä – erityisesti kansallisia vieraslajien hallintasuunnitelmia. Hankkeesta osallistui edustajia kansalliseen vieraslajien neuvottelukuntaan ja hankkeen työntekijät vaikuttivat kansallisen vieraslajilistaan päivitettäviin vieraslajeihin [8/2023]. Hanketoiminnan myötä tunnistettiin myös vieraslajilainsäädännön toimeenpanoon liittyviä hidasteita:

- ◆ Vieraslajien poistaminen vaatii maanomistajan luvan – tämä hidastaa ja joskus estää torjuntatoimenpiteiden toteuttamisen
- ◆ Riittämätön kansallinen rahoitus – vieraslajien kartoitus ja torjunta vaatii henkilötyövoimaa
- ◆ Riittämätön kapasiteetti (ja ympäristöluvitukset) erityisesti vieraslajijätettä sisältävän maa-aineksen vastaanottamiseen ja käsittelyyn

Ympäristövaikutukset

Hankkeen aikana seurattiin ja torjuttiin EU:n vieraslajilistan haitallisia vieraslajeja 466 kohteella ja 31–57 hehtaarilla vuosittain. Nämä toimet ovat ennaltaehkäisseet vieraslajien leviämistä laajemmille alueille.

Hankkeen lopussa:

- ◆ 30 % jättiputkien torjuntakohteista ei havaittu jättiputkia, 37 % kohteista jättiputkien määrä oli vähentynyt merkittävästi ja 10 % kohteista ei voitu arvioida, sillä kohteet tuli tietoon vasta hankkeen lopussa, joten niitä ei ehditty torjua kuin viimeisenä hankevuotena
- ◆ 30 % jättipalsamin torjuntakohteista ei havaittu jättipalsamia, 28 % kohteista jättipalsamin määrä oli vähentynyt merkittävästi, 34 % kohteista tilanne ei ollut muuttunut merkittävästi
- ◆ Kaikilla viidellä keltamajavankaalin torjuntakohteella kasvin määrä väheni merkittävästi

Jättipalsami
Kuva: Titta Vikstedt

Myös hankkeen aikana tehdyllä mittavalla viestintätyöllä on positiivisia ympäristövaikutuksia. Sekä kansalaisten että paikallisten ja alueellisten virkamiesten tietoisuus vieraslajien haitoista on hankkeen myötä kasvanut, minkä johdosta reagointi vieraslajeihin on todennäköisempää.

▲ Vieraslajien vapaaehtoinen torjunta ei auta ainoastaan luontoa. Hankkeen tapahtumiin osallistuneille lähetetyn kyselyn mukaan talkoilulla oli useita hyötyjä etenkin vapaaehtoisen henkiselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille. Kuva: Raisa Kyllikki Ranta

Taloudelliset vaikutukset

- ◆ 466 vieraslajikohdetta on torjuttu hankkeen aikana, minkä johdosta tulevaisuuden torjuntakuluja on vältetty
- ◆ Luodut työpaikat: 35 henkilötyövuotta
- ◆ Vapaaehtoisten tekemä työ hankkeen tapahtumissa: 4871 tuntia (arvo noin 80 000 EUR)
- ◆ Kuntien kanssa tehty vieraslajien torjuntayhteistyö sekä viranomaisille suunnattu viestintä on lisännyt vieraslajitorjuntapalvelujen kysyntää ja siten uusia mahdollisuuksia paikallisille yrityksille
- ◆ Projektin toimenpiteiden ja niiden myötä tunnistettujen tarpeiden ansiosta on pystytty hankkimaan hankkeen loppuun mennessä noin 775 000 euroa lisärahoitusta vuosille 2024–2028

◆ Haitallisen vieraslajin jättiputken niittoa Aurassa ennen kasvuston tukahduttavan katepeitteen asentamista.
Kuva: Mikaela Mäkilä

Co-funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or CINEA. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

